
ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

УДК 930.1:373.3.015.31:78-047.37

ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**Богданович В. В.**

У статті розглядається історіографія музично-естетичного виховання учнів. Зазначено, що другу половину ХХ століття в історії України умовно поділяють на три періоди, що мають суттєво відмінний історичний зміст. Розглядається час зміни ідеалів, коли відбувається стрімка переоцінка цінностей, найменш стійкою стає моральна основа зростаючого покоління. Сутність виховання полягає у впливі на розвиток особистості. Наголошено, що виховання виявляє природні здібності людини, створює умови для їх реалізації і, спираючись на них, формує систему здібностей до творчої діяльності, намагається розвинути її до рівня, що забезпечує необхідне суспільству художнє ставлення до світу.

Ключові слова: музично-естетичне, розвиток, виховання, становлення, зміни, ідеали, учні, початкова школа, композитори, мистецтвознавці, педагоги.

В статье рассматривается историография музыкально-эстетического воспитания учащихся. Отмечено, что вторую половину ХХ века в истории Украины условно разделяют на три периода, которые имеют существенно отличный исторический смысл. Рассматривается время смены идеалов, когда происходит стремительная переоценка ценностей, наименее устойчивой становится нравственная основа растущего поколения. Сущность воспитания заключается в воздействии на развитие личности. Отмечено, что воспитание проявляет естественные способности человека, создает условия для их реализации и, опираясь на них, формирует систему способностей к творческой деятельности, старается развить её до уровня, обеспечивающего необходимое обществу художественное отношение к миру.

Ключевые слова: музыкально-эстетическое, развитие, воспитание, становление, изменения, идеалы, учащиеся, начальная школа, композиторы, искусствоведы, педагоги.

The article discusses the historiography of students' musical and aesthetic education. It is noted that the second half of the 20th century in the history of Ukraine is divided into three periods, which have significantly different historical meaning. It examines the changing ideals, when there is a rapid reassessment of values, the least stable moral foundation of the rising generation. The essence of education is the impact on personality development. It is noted that education shows natural abilities, creates conditions for their implementation and forms a system of abilities to creative activity, trying to develop it to a level that ensures the necessary art society attitude to the world. It is noted that each art form specifically affects the development of an inner person. Music in the system of art has a special place due to its immediate and comprehensive impact on people. Special studies have shown that music affects the psyche and human physiology; it can soothe and excite, cause a variety of emotions. In this regard, in the system of musical and aesthetic education increasingly adopted the theses about the importance of individual's musical education, its importance for the development of the general mental qualities (thinking, imagination, attention, memory, will), for the education and emotional responsiveness, emotional sensitivity, moral and aesthetic ideals of the individual.

It is proved by the literature that in children's musical and aesthetic development is central in the ability to perceive works of art and creating an expressive image, which is characterized by originality, variety, flexibility, mobility... These figures apply both to the end product and the nature of the process activities, taking into accounts children's individual characteristics and age.

Key words: musical and aesthetic development, education, formation, change, ideals, pupils, primary school, composers, critics, teachers.

Актуальність. Сучасний культурно-освітній простір відзначається продукуванням і впровадженням у життя принципово нових педагогічних концепцій, систем, навчальних і виховних технологій. Але створення нового неможливо без урахування надбань усього багатвікового минулого. У радянський період вітчизняної історії питання музично-естетичного виховання учнів початкових класів розглядалися лише в розлогіму контексті аналізу творчої діяльності окремих композиторів. А за відповідних ідеологічних умов тих часів деякі аспекти педагогічної діяльності відомих митців, їхні духовно-релігійні настанови не розкривалися в повному обсязі.

Виклад матеріалу. Другу половину ХХ століття в історії України умовно поділяють на три періоди, що мають суттєво відмінний історичний зміст. Перший – це часи "відлиги", коли була зроблена спроба частково реформувати тоталітарну радянську систему, перетворити її життєздатний суспільний організм. Другий період став часом політичної та ідеологічної реакції, прогресуючого занепаду й розкладу тоталітарної системи. Третій період, що охопив останнє десятиріччя ХХ та перші десять років ХХІ століття позначений здобуттям Україною незалежності, характеризується кардинальними змінами політичного і соціокультурного життя суспільства.

Сфера освіти протягом другої половини ХХ століття зазнавала істотних змін і перетворень. Її намагалися реформувати, щоб змусити ефективніше відповідати завданню модернізації суспільства на соціалістичних засадах. Відповідно до цих умов відбувалося становлення та розвиток змісту початкової освіти.

Після закінчення Великої Вітчизняної війни в Україні розпочалася масштабна робота з відродження народного господарства та відновлення загальноосвітньої школи. Здійснювалася відбудова і будівництво шкільних приміщень, значне розширення мережі шкіл і збільшення числа учнів у них. У 1949 році в країні було здійснено перехід до загальної обов'язкової семирічної освіти. Витрати на освіту у 1950 році порівняно з 1940 р. зросли в три рази і склали 5,7 млрд крб [6].

В час зміни ідеалів, коли відбувається стрімка переоцінка цінностей, найменш стійкою стає моральна основа зростаючого покоління. Тому особливо гостро постає проблема виховання естетичної культури особистості. Спостерігається акцентування уваги на питання теорії і практики естетичного виховання як важливого засобу формування ставлення до дійсності, засобу морального і розумового виховання, тобто як засобу формування всебічно розвинутої, духовно багатой особистості.

В 60–80-х роках ХХ століття філософами, естетиками, педагогами, психологами, мистецтвознавцями активно розроблялись загальні питання теорії музично-естетичного виховання (Б. М. Теплов, І. А. Зязюн, Д. М. Джола, А. Б. Щербо, В. Шацька), питання естетичного виховання засобами дійсності і різних видів мистецтва (Д. Б. Кабалевський, Б. М. Неменський, В. О. Сухомлинський, О. Н. Рудницька), питання специфіки естетичного виховання молоді на різних вікових рівнях (А. Верем'єв, К. В. Гавриловець, М. А. Верб). Ці напрацювання є основою і сьгоднішніх концепцій естетичного виховання.

Метою музично-естетичного виховання є наявність високого рівня музично-естетичної культури особистості, її здатність до естетичного освоєння дійсності.

Під музично-естетичною культурою людини розуміємо ціннісно-стрижневу, базову якість особистості, яка дозволяє спілкуватися з прекрасним і брати активну участь у його творенні.

Кожен вид мистецтва специфічно впливає на розвиток внутрішнього світу людини. Музика в системі мистецтв займає особливе місце завдяки її безпосередньому комплексному впливу на людину. Спеціальні дослідження показали, що музика впливає і на психіку, і на фізіологію людини, вона може заспокоювати і збуджувати, викликати різноманітні емоції. У зв'язку з цим у системі музично-естетичного виховання все більше утверджується теза про важливість музичного виховання особистості, його значення для розвитку загальних психічних якостей (мислення, уваги, пам'яті, волі), для виховання емоційної чутливості, душевної чуйності, морально-естетичних ідеалів особистості. М. Каган, проаналізувавши цілісність розвитку художньої культури, зазначає: "Музыка будет играть все большую

роль как в художественной культуре, так и за ее пределами, ибо дальнейшее возрастание роли в человеческой жизни науки, абстрактного мышления, познания законов бытия будет порождать все более острую потребность в уравнивании этого направления человеческого развития активизацией его эмоциональной сферы, его духовных чувств, его способности не только мыслить, но и переживать..." [4].

В музично-естетичному розвитку дітей центральною є здатність до сприйняття мистецького твору й самостійного створення виразного образу, що відзначається оригінальністю, варіативністю, гнучкістю, рухливістю... Ці показники стосуються як кінцевого продукту, так і характеру процесу діяльності, з урахуванням індивідуальних особливостей і вікових можливостей дітей.

Лев Семенович Виготський зазначає: "Повнота і точність образів сприйняття залежать від опанування дітьми виразних засобів та естетичних еталонів, які дитина привласнює так само, як усю духовну культуру, і від рівня володіння операціями щодо співвіднесення їх із властивостями художнього об'єкта" [2].

Сутність виховання полягає у впливі на розвиток особистості. Естетичне відношення як людський спосіб життєдіяльності повністю, в усьому своєму об'ємі є предметом естетичного виховання. Виховання виявляє природні здібності людини, створює умови для їх реалізації і, спираючись на них, формує систему здібностей до творчої діяльності, намагається розвинути її до рівня, що забезпечує необхідне суспільству художнє ставлення до світу. Дослідники теорії і методики естетичного виховання школярів Д. Джола та А. Щербо вважають, що сутність естетичного виховання – це цілеспрямоване формування і розвиток підходу людини до світу з потребою в удосконаленні, прилучення її до споживання і творення цінностей художньої культури суспільства. "Саме цих об'єктивних потреб іде соціальний запит, замовлення вихованню формувати особистість, здатну жити цими художніми цінностями. Уявлення про таку особистість – ідеал як модель потрібних суспільству якостей – виступає метою музично-естетичного виховання" [3].

Г. Сковорода сприймав і пояснював навколишній світ засобами науки та мистецтва. Особливо високо вчений цінував народну творчість, вважаючи, що саме у фольклорі слід шукати джерело натхнення і зразки для творчості. У спадщині Г. Сковороди проблема прекрасного підпорядковується меті виховання справжньої людини, яка знаходить своє щастя і покликання у творчій праці. Великого значення Г. Сковорода надавав саме музичному мистецтву, як особливому засобу розвитку людської особистості [7].

Високо цінувала вплив мистецтва на душу людини Леся Українка. Звертаючись до митців, поетеса писала: "Шукай, відбирай, перевтілюй у власній творчості насамперед те, що являє прекрасне, що пов'язане з красою народного сприймання, народної фантазії і народного світогляду, а не те потворне, негарне, що повинне лише відтінювати велич прекрасного, закладеного в народі" [5].

Аналізуючи теорію і практику естетичного та музичного виховання, К. Ушинський підкреслював, що велике значення для розвитку особистості має музика, образотворче мистецтво, а також природа. Виняткову увагу педагог приділяв вивченню історії народу, рідної мови, літератури, особливо фольклору. Прагнучи розвивати у дітей поряд з інтелектуальною почуттєво-емоційну сферу, К. Ушинський вказував: "У всякій науці більш або менш є естетичний елемент, передавання якого учням повинен мати наставник". Педагог вважав, що розвивати художньо-естетичне почуття слід не лише на основі змісту, а й форми проведення занять [9].

Надзвичайно цікавим є вивчення спадщини видатного композитора, диригента, хореографа, фольклориста, педагога В. Верховинця. Він вважав, що саме народне мистецтво здатне найефективніше впливати на підростаюче покоління. Головну мету педагогічної діяльності митець вбачав у всебічному розвитку здібностей дитини. Органічно поєднавши поетичний (слова пісні), музичний (мелодія), драматичний та хореографічний (інсценізація пісенного матеріалу за допомогою пантомімічних і танцювальних рухів) та образотворчий (костюми казкових персонажів, декорації) матеріал, В. Верховинець створив оригінальну методику художньо-естетичного виховання у дусі любові до Батьківщини, мови, поезії, пісні, танцю та передав її у збірці "Веснянка" [1].

Найголовнішою якістю педагогічної культури В. Сухомлинський вважав відчуження духовного світу дитини, здатність приділяти йому увагу і віддавати духовні сили кожному. Він цінував емоційність людської природи, вмів сприймати естетичне у всіх проявах життя і вчив цьому дітей, особливу роль відводив мистецтву. Сухомлинський вважав, що справжнє пізнання мистецтва починається там, де людина пізнає красу для себе, живе у цій красі, прагне до неї. Так, однією зі сходинок у процесі художньо-естетичного виховання дитини є, за словами педагога, музика. Вона стає осягненням мови почуттів, для читання якого першими і найскравішими сторінками є народна пісня. В. Сухомлинський вважав, що почуття величі та краси людини викличуть і твори образотворчого мистецтва. Важливим засобом емоційно-естетичного впливу на особистість є процес розглядання картин. Цінними є поради педагога щодо поєднання поетичного, музичного та образотворчого мистецтв [8].

Отже, зважаючи на предмет і мету виховання, музично-естетичне виховання можна визначити як формування естетичного ставлення людини до дійсності, зміст якого поєднуючи в собі загальнолюдські, епохальні, регіональні, національні, професійні та індивідуальні риси, несе історично певний рівень людяності. Шляхи збагачення духовно-творчого потенціалу людини різноманітні, але музично-естетичне виховання в цьому процесі є головним. Воно виступає підсумковим, завершальним елементом системи загального виховання, надає їй закінченості і насичує всю її структуру суто людським змістом.

Література

1. Верховинець В. Н. Весняночка / В. Н. Верховинець. – К. : Музична Україна, 1989. – 343 с.
2. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский. – СПб. : Азбука, 2000. – 416 с.
3. Джола Д. М. Теорія і методика естетичного виховання школярів : навч.-метод. посіб. / Д. М. Джола, А. Б. Щербо. – К. : ІЗМН, 1998. – 392 с.
4. Каган М. Музыка в мире искусств / М. Каган // Советская музыка. – 1987. – № 3. – С. 66.
5. Леся Українка про мистецтво / упоряд. О. Бабишкін. – К. : Мистецтво, 1966. – 299 с.
6. Медвідь Л. А. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні / А. Л. Медвідь. – К. : Вікар, 2003. – 335 с.
7. Сковорода Г. Пізнай в собі людину / Г. Сковорода. – Львів : Світ, 1995. – 528 с.
8. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. – К., 1976.
Т. 1. – 1976. – С. 280.
9. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. / К. Д. Ушинський. – К. : Радянська школа, 1983.
Т. 1. – 1983. – 488 с.